

3. Цивільний процесуальний кодекс України № 1618-IV від 18.03.2004 // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2004, № 40-41, 42, ст. 492.

4. Указ Президента «Про Стратегію реформування судустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 роки» № 276/2015 від 20.05.2015. – [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/276/2015>

5. Іваницький С.О. Право особи на розгляд її справи незалежним і безстороннім судом у світлі рішень Європейського суду з прав людини // Вісник Верховного Суду України. – 2005. – № 12. – С. 21-23.

Папій Т.О.

студентка

Науковий керівник: Губанова О.В.

кандидат юридичних наук, асистент,

Полтавський юридичний інститут

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ЩОДО ПИТАННЯ ПРО ПРАВОВУ ПРИРОДУ СПАДКОВОГО ДОГОВОРУ: ОКРЕМІ АСПЕКТИ

Інститут спадкового договору є досить поширеним в багатьох європейських країнах романо-германської правової системи, зокрема у Франції, Німеччині, Австрії та Швейцарії. Даний інститут знайшов своє закріплення і в цивільному праві України, ставши однією з новел Цивільного кодексу від 16.01.2003.

Однак багато науковців вважають недоцільним розміщення спадкового договору в системі норм спадкового права, наполягаючи на його безпосередньому зв'язку із зобов'язальними правовідносинами. Крім того, незважаючи на те, що даний інститут вже понад десять років існує у вітчизняному законодавстві, на практиці він не набув широкого використання. Таким чином, з теоретичної та практичної точки зору виникає потреба у з'ясуванні правової природи спадкового договору.

Згідно зі ст. 1302 ЦК за спадковим договором одна сторона (набувач) зобов'язується виконувати розпорядження другої сторони (відчужувача) і в разі його смерті набуває право власності на майно відчужувача. Аналізуючи статті глави 90 ЦК, можна зробити висновок, що спадковий договір – це двосторонній правочин, так як він є результатом погодженої дії двох сторін: у нашому випадку набувача і відчужувача.

Так, набувач у спадковому договорі може бути зобов'язаний вчинити певну дію майнового або немайнового характеру до відкриття спадщини або після її відкриття (ст. 1305 ЦК); набувач здійснює покладені на нього обов'язки за свій рахунок і не має права на відшкодування витрат та сплату винагороди за рахунок майна, призначеного йому відчужувачем [1]; на вимогу набувача спадковий договір може бути розірвано у разі неможливості виконання ним розпоряджень відчужувача (ч. 2 ст. 1308 ЦК). Що ж стосується сторони відчужувача, то він має право призначити особу, яка після його смерті буде здійснювати контроль за виконанням спадкового договору (ч. 1 ст. 1307 ЦК); договір може бути розірвано судом на вимогу відчужувача у разі

невиконання набувачем його розпоряджень (ч. 1 ст. 1308 ЦК); на відчужувача покладається обов'язок не відчужувати майно, що становить предмет спадкового договору.

Тобто спадковий договір можна розглядати не лише як двосторонній правочин, а як і двосторонній договір, оскільки у обох сторін наявні як права, так і обов'язки. Фактично це означає, що спадковий договір ґрунтується та здійснюється на договірних засадах. Такий підхід кардинально відрізняється від спадкування за заповітом – одностороннім правочином, у якому виражена воля однієї особи, що виступає потенційним спадкодавцем.

Також варто зазначити, що спадковий договір є оплатним правочином, оскільки шляхом виконання покладених на них обов'язків кожна із сторін за договором зможе задовольнити свої потреби: на користь відчужувача буде вчинено дії майнового або немайнового характеру, а набувач отримає право власності на певне майно відчужувача після смерті останнього. Таке положення не є характерним для спадкового права, де, наприклад, заповіт завжди виступає безоплатним правочином.

Досить цікава позиція з приводу спадкового договору представлена у п. 28 постанови Пленуму Верховного Суду про судову практику у справах про спадкування, де зазначено, що перехід майна від відчужувача до набувача на підставі спадкового договору не є окремим видом спадкування, а тому на відносини сторін не поширюються відповідні правила про спадкування, в тому числі право на обов'язкову частку [2]. Отже, на спадковий договір не поширюється дія норм спадкового права. А це, у свою чергу, дає підстави стверджувати, що розміщення цього інституту в Книзі шостій Цивільного кодексу, що присвячена спадковому праву, є досить умовним.

Деякі особливості притаманні і предмету спадкового договору. Якщо предмет заповіту становлять права і обов'язки заповідача, які належали йому на момент складення заповіту, а також ті права та обов'язки, які можуть йому належати у майбутньому (ч. 1 ст. 1236 ЦК), то за спадковим договором набувач одержує лише право власності на майно відчужувача.

Не можуть бути предметом спадкового договору також і особисті немайнові права, речові права на чуже майно (емфітевзис, суперфіцій, сервітути) тощо. Даний аспект є однією з істотних підстав для твердження, що відносини зі спадкового договору, незважаючи на його задекларовану назву, не є за своєю юридичною сутністю спадковими [3, с. 115].

Дійсно, незважаючи на те, що спадковий договір передбачає перехід права власності на певне майно відчужувача за умови його смерті, такі права не включаються до складу спадщини, а набувач цих прав не є спадкоємцем.

Деякі вітчизняні науковці піддають критиці норму ст. 1307 ЦК, відповідно до якої на майно, визначене у спадковому договорі, нотаріус накладає заборону відчуження. А це означає, що відчужувач не може скласти заповіт щодо майна, яке становить предмет спадкового договору. Такий заповіт визнається нікчемним. Дослідники вважають, що таке положення обмежує права відчужувача розпоряджатися власним майном як за життя, так і на випадок його смерті.

У даному випадку не можна не погодитися з позицією Н. П. Шама, яка спирається на принцип свободи договору (ст. 627 ЦК). На її думку, зазначений принцип надає особі можливість вибору поведінки: укласти чи не укласти

договір. Тому якщо особа вважає таку заборону відчуження майна неприйнятною, то вона вільна не укласти спадковий договір, а передати майно у власність на підставі інших цивільно-правових договорів, при яких, до речі, вона втрачає право власності на майно одразу і не має змоги, як при спадковому договорі, використовувати майно для одержання доходу [4, с. 117].

Однак проблемним залишається питання щодо моменту набуття права власності на майно відчужувача. Так, з положення ст. 1302 ЦК випливає, що набувач отримує таке право не раніше, ніж після смерті відчужувача. Проте, відповідно до ст. 1305 ЦК, за спадковим договором на набувача може покладатися обов'язок щодо вчинення певних дій і після відкриття спадщини. Тому виникає проблема щодо контролю за належним виконанням набувачем покладених на нього обов'язків після смерті відчужувача. Адже законодавець не регламентує порядок призначення особи, що контролюватиме виконання умов правочину, та перелік механізмів впливу, які вона може використовувати. Крім того, законодавством не передбачено можливості звернення до суду цією особою щодо розірвання спадкового договору.

Підсумовуючи вищесказане, варто зазначити, що спадковий договір по суті є договором про передачу майна у власність і тяжіє до зобов'язального права. Розташування даного інституту в Книзі шостій Цивільного кодексу, яка присвячена спадковому праву, є досить умовним і пов'язане, передусім, з підставою виникнення права власності на майно у набувача – смерть відчужувача. Крім того, усунення деяких прогалин у правовому регулюванні зробить спадковий договір досить привабливим для укладення як зі сторони відчужувача (можливість здійснення контролю за дотриманням умов договору), так і набувача (заборона відчуження майна надає певні гарантії отримання передбачених у договорі майнових прав).

Список використаних джерел:

1. Спадковий договір: роз'яснення Міністерства юстиції України від 12.02.2013 – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/n0001323-13>
2. Про судову практику у справах про спадкування: постанова Пленуму Верховного Суду від 30.05.2008 № 7 – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v0007700-08>
3. Васильченко В. Юридична сутність інституту спадкового договору та його місце в системі цивільного права // Право України. – 2003. – №6 – С. 115-119.
4. Шама Н. П. Проблеми правового регулювання спадкового договору / Н. П. Шама // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2014. – № 2. – С. 115-122.